

Het Hagelkruis

Heemkundekring Barthold van Heessel Aarle-Rixtel

34e jaargang, nr. 3 2017

COLOFON

HET HAGELKRUIS

Informatieblad van Heemkundekring Barthold van Heessel te Aarle-Rixtel. Tijdschrift met artikelen over geschiedenis, archeologie, heemkunde e.a. met betrekking tot Aarle-Rixtel. Verschijnt drie à vier maal per jaar.

Redactie

Contactpersoon: Henk van Beek
Tel.: 0492 381851
h.vanbeek9@chello.nl

Albert Claessen
Angela Willemsen - Huffenreuter

Heemkundekring BARTHOLD VAN HEESSEL

Kouwenberg 37, 5735 GM Aarle-Rixtel
Tel.: 0492 383553
www.heemkameraarlerixtel.nl
heemaarle@outlook.com

Dagelijks bestuur

Voorzitter: Jan Dekkers
Tel.: 0492 381673

Secretaris: Henk van Beek
(waarnemend)

Penningmeester: Diana van de Laar
Tel.: 0492 384415
IBAN: NL79 RABO 0101 4057 31

Inhoudsopgave

Colofon en voorwoord	2
Art Nouveau/Jugendstil in Aarle-Rixtel	3
Kerstmis 1944	6
Paddenstoelen	6
De langgevelboerderij	7
Een jongenskoor en de processie (2)	8
Hoe schilderijen verbinden	9
Hoge Bi	11
Wie was Jan van Arkel?	12
De putter	13
Aarle-Rixtel ook op internet	14
Excursie Heusden	14
Informatie heemkundekring en museum	16

Voorwoord

In deze 'herfstuitgave' treft u weer een paar gastschrijvers aan, onder wie Teun Senders en diens vader Jeroen. Ook Bets van Ham en Louis Barten zijn opnieuw in de pen geklommen. Daarnaast zijn er weer bijdragen van ons redactielid Henk van Beek. Speciale aandacht vragen wij voor zijn oproep om - samen met hem - de geschiedenis van onze 'dorpsboerderijen' in beeld te gaan brengen. Dit is een mooie gelegenheid om het komende 'donkere' jaargetijde op een aangename en nuttige manier door te komen.

De redactie

Het Hagelkruis

In de Hooge Akkers vinden we dit hardstenen 14e-eeuws kruis met een archaisch aandoende Christusfiguur. Deze kruisen dienden in die tijd om hagelschade te voorkomen en werden altijd geplaatst op een kruispunt van wegen. Het is het enige bewaard gebleven stenen hagelkruis in Nederland.

Foto voorzijde: gele knolamaniet op de Heikant
© Henk van Beek

Art Nouveau/Jugendstil in Aarle-Rixtel

Henk van Beek

Bij mijn tweede bezoek aan het Ursulineninstituut te Onze-Lieve-Vrouwe-Waver (tijdens de gezamenlijke heemexcursie) raakte ik wederom gefascineerd door de Wintertuin aldaar. Een foto hiervan vond u op de achterkant van het vorige Hagelkruis. Ik heb zelden zo'n prachtig voorbeeld gezien van Jugendstil, in Nederland vaker Art Nouveau genoemd. De aanduiding 'Jugendstil' verwijst naar de naam van het weekblad 'Die Jugend' dat vanaf januari 1896 in München verscheen. Voor verwante stromingen die elders in Europa tot bloei kwamen zijn ook andere termen in gebruik, waarvan Art Nouveau - met name dus in Nederland - ook een algemeen gebruikte term is geworden. Art Nouveau blijft in het algemeen voorbehouden aan België en Frankrijk, terwijl Jugendstil wordt gekoppeld aan Oostenrijk en Duitsland.

Ondanks de opvallende regionale verschillen zijn er enkele kenmerken die deze stromingen verenigen: een optimistisch wereldbeeld en geloof in de toekomst, een voorliefde voor het gebruik van nieuwe, moderne technieken (in de architectuur bijvoorbeeld grote glasoppervlakken), een afkeer van symmetrie en een voorkeur voor ornamentiek, waarbij bloem- en vogelmotieven domineren.

Of, zoals je op Internet kunt lezen:

'Een jugendstilproduct is dikwijls een Gesamtkunstwerk omdat dezelfde stijlkenmerken terugkomen in een gebouw, meubel of siervoorwerp, zoals dat heel treffend het geval is in de eerdergenoemde wintertuin. De belangrijkste inspiratiebron van deze kunststroming is de natuur. De motieven zijn vaak langstelige, gracieus gestileerde planten en bloemen (lelies, kelken, irissen, papavers, rozenknop), vogels (zwanen, pauwen), libellen, de eivorm, wolken- water- en rotspartijen, vaak gecombineerd met slanke vrouwengestalten.'

Aangestoken door het Jugendstil/Art-Nouveau-virus ging ik ook in ons dorp op zoek naar voorbeelden van deze stroming of - voorzichtig gezegd - voorbeelden die er sterk op lijken. Hieronder geef ik een opsomming van hetgeen ik zoal ben tegengekomen.

Allereerst ging ik naar de hoek van de Klokkengietersstraat/Kanaaldijk, waar ik het chaletachtige pand ging bekijken waar heel vroeger Petrus van Alphen woonde en veel recenter Frits Lammers nog tijdelijk heeft gewoond. Het meest opvallend zijn blauwgroene tegeltableaus die boven de ramen zijn aangebracht. Elke tegel heeft een afbeelding, een klimop. Het luifeltje boven de voordeur behoort ook onmiskenbaar tot de Jugendstil. Aan de andere kant van de straat valt meteen het pand van de familie Strijbosch op. Zowel het bovenlicht van de voordeur als dat van elke raampartij is voorzien van een prachtig Jugendstil glas-in-lood-raam met daarboven een dito 'wenkbrauw'. Even verderop kom ik bij de klokkengieterij uit 1906. Ook die heeft nog kenmerken van deze bouw-/sierstijl meegekregen. Hiertegenover ligt de woonboerderij van de familie Van Heijst. Zowel de voor- als achterdeur heeft een opvallend, kenmerkend bovenlicht. Van hieruit ga ik naar de voormalige oude pastorie, die nu als verzorgingshuis is ingericht. Ook het bovenlicht van de hoofdingang past in dit verhaal, net als het prachtige bovenlicht van de grote middelste deur van onze kerk, waarin een afbeelding van een vlammeende dagenraad is verwerkt. De tegeltableaus aan weerszijden van de hoofdingang neigen volgens mij ook naar de Jugendstil. Dat is zeker het geval met het bovenlicht boven de voordeur van het pand van Han van Dijk aan de Kouwenberg, waarin afbeeldingen zijn verwerkt van o.a. een waterlelie en lisdodden. Ook de stoeppalen zijn in

Bovenlicht boven grote deur van de kerk in Aarle-Rixtel

Jugendstil gebeiteld. En wat te zeggen van de hiernaast gelegen voormalige kosterswoning met zijn overmatige versieringen? Tot slot ben ik nog even naar onze Mariakapel aan de Bosscheweg gegaan. Ook daar verwijst een aantal elementen van het interieur naar Jugendstilkenmerken. Zoals de beide zijaltaren, die qua vormgeving weliswaar verwijzen naar de neogotiek, maar waarvan de beschilderingen duidelijke kenmerken van de Jugendstil tonen, net als de wandversieringen. Kortom, het was voor mij alszins de moeite waard deze speurtocht te maken.

De voormalige Klokkengieterij Petit en Fritsen aan de Klokkengietersstraat

Luifeltje boven voordeur van het pand hoek Kanaaldijk/Klokkengietersstraat

Bovenlicht voordeur van het pand van de familie Strijbosch

Bovenlicht achterdeur pand hoek Dorpsstraat/Helmondseweg

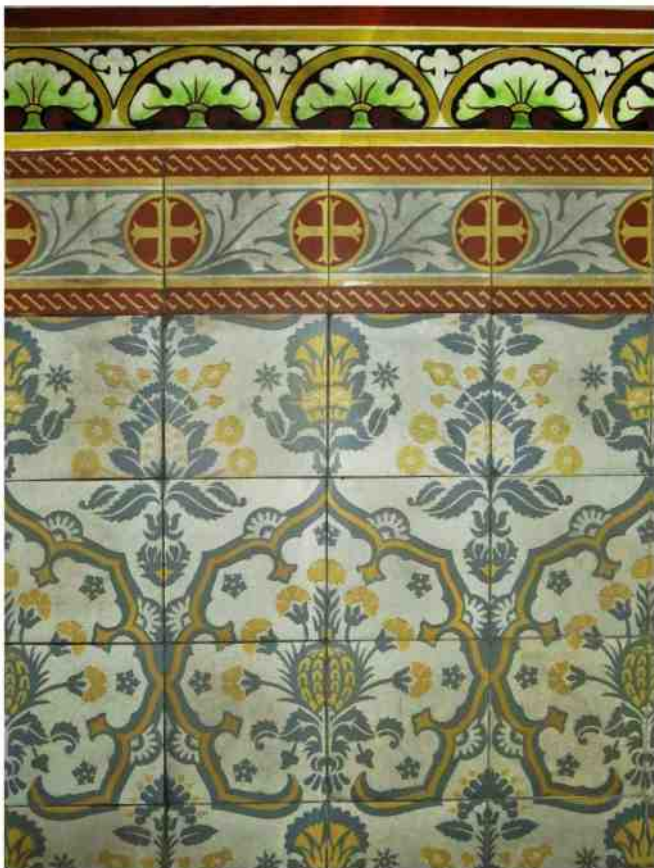

Bovenlicht voordeur pand familie van Heijst, hoek Dorpsstraat/Helmondseweg

Hierboven: bovenlicht hoofdingang in de oude pastorie aan de Dorpsstraat
 Rechtsboven: tegeltableau met jaartal aan weerszijden hoofdingang kerk
 Daaronder: stoeppaal voor de woning van Han van Dijk aan de Kouwenberg

Onder: wandversiering in de kapel aan de Bosscheweg
 Rechts: bovenlicht boven voordeur woning Han van Dijk
 Rechtsonder: een van de zijaltaren in de kapel

Kerstmis 1944

Bets van Ham

Na ruim vier jaar bezetting werden wij op 23 september 1944 bevrijd door de Britten. Er stonden militaire voertuigen die leken op tanks op de Kouwenberg en het hele dorp liep uit. Voor mijn gevoel - ik was een kind van 11 jaar - was de oorlog voorbij. Wij kregen chocola en de mannen echte sigaretten van de soldaten, die als helden werden ingehaald. Ze waren in ieder huis welkom. Ik weet nog dat ik ze ging 'ronselen' met de slogan: "You come mee, two sisters from 18 years!". En dat werkte altijd. Ik heb mijn moeder nooit verteld hoe ik dat flikte. Anders was het huis te klein geweest. Er werd gepraat met handen en voeten en al snel leerden we Engelse woorden.

De eerste soldaten vertrokken en er volgden weer andere. Intussen naderde de winter en werd het te koud in de tenten. Daarom kregen we inkwartiering. Bij ons, een gezin met zeven kinderen en een inwonende opa, kwamen drie soldaten in huis. Het werd passen en meten, maar het ging. Zo naderde Kerstmis en 'onze jongens' vroegen wanneer de kerstboom kwam. Maar een kerstboom hadden we nog nooit gehad, alleen maar een kerststal. "Bij kerstmis hoorde een kerstboom", vonden ze. Die stond in Engeland in ieder huis. Een paar dagen later kwamen ze zelf met een boom aanzetten, die ze waar-

schijnlijk uit de bossen gejat hadden. Wij vonden het prachtig, maar ons moeder was er niet zo blij mee. Het was toch al zo vol in huis met al die mensen. Toen moest de boom opgetuigd worden, maar we hadden niets om erin te hangen. Wij gingen in de velden stoorbandjes rapen, strookjes zilverpapier die de Britse en Amerikaanse vliegtuigen uitwierpen om de Duitse radar te storen. Daarmee werd de boom versierd. Propjes watten moesten sneeuw voorstellen. Toen nog een stuk of wat kaarsjes erin en we hadden een prachtige boom.

Op kerstmorgen gingen we met onze bevrijders naar de nachtmis. Ik vond het heel bijzonder om het feest van de vrede te vieren, samen met hen die ons de vrede hadden gebracht. Het was om nooit te vergeten. Toen we thuiskwamen was de tafel gedekt en hebben we samen ontbeten. Ondanks alle tekorten was het voor ons een feestmaal. Flensjes van eipoeder, zelfgebakken brood en wit brood van de soldaten. De rest van het beleg was pudding en appelmoes. De kaarsjes in de boom brandden en we zongen 'Stille nacht' en 'Silent night'. Het was voor ons echt vrede op aarde. Maar toen moesten ze plotseling halsoverkop weer vertrekken. Het Ardennenoffensief was begonnen. De vrede werd wreed verstoord...

Paddenstoelen

Henk van Beek

Van oudsher hebben paddenstoelen iets magisch over zich. Lange tijd dachten de mensen dat ze door heksen werden geplant. Overdag leefden de heksen als padden, maar 's nachts om twaalf uur veranderden die padden in heksen. Althans, dat dachten onze verre voorouders. Nu weten we wel beter. Een paddenstoel is de vrucht van een meerdradige schimmel, ook wel zwamvlok genoemd. Onder de grond maar ook in dood en levend hout vind je een netwerk van lange, vertakte draden.

In onze omgeving vind je hier en daar wat meer paddenstoelen dan elders, zoals in en langs de houtwallen van de Biezen, in en rond het eikenbos achter sportpark De Hut en bijvoorbeeld rondom Croy. Maar je vindt ze op veel meer plaatsen, zoals in de berm en in plantsoenen. Paddenstoelen kunnen de meest sprookjesachtige namen hebben, zoals bijvoorbeeld het elfenbankje en de heksenboleet. Op de foto zie je twee jonge exemplaren van het eekhoortjesbrood, een boleet. Deze soort be-

hoort tot de eetbare paddenstoelen. Maar aangezien paddenstoelen zeldzamer worden is het beter om ze te laten staan. Dan kunnen anderen er ook van genieten.

De langgevelboerderij

Henk van Beek

Het type langgevelboerderij heeft in de loop van de 19e eeuw de meeste (oudere) kortgevelboerderijen vervangen. Een langgevelboerderij is een model dat veel voorkomt in het oosten van onze provincie en in het noorden van de provincie Limburg. Dit model boerderij heeft een lange gevel, evenwijdig aan de straat die voor de boerderij is gelegen. Het woongedeelte en het deel waar wordt gewerkt zijn meestal gescheiden door een brandmuur. De belangrijkste toegangen bevinden zich naast elkaar in de lange voorgevel. Vaak is de schuurdeur hoger dan de naastgelegen staldeur. De volgeladen kar met hooi moest immers naar binnen kunnen worden gereden.

Alles onder één dak

Een langgevelboerderij had alle functies onder één dak. Toch waren er vroeger soms wel kleine bijgebouwen, zoals een bakhuisje dat om veiligheidsredenen apart stond. Soms bevonden zich losse varkensstallen en kippenhokken naast de boerderij. Langeveltypes werden gebouwd tot het midden van de twintigste eeuw.

De stal en de schuur

De stal van de langgevelboerderij herbergde een potstal voor de koeien, een varkensstal, een paardenstal en een 'hennenhoort' voor de kippen. Het naastgelegen schuurgedeelte van de langgevelboerderij bestond veelal uit twee delen. Aan de kant van de stal lag de schuurherd, een lemen dorsvloer. Daarachter bevond zich de tas, waar de graanoogst werd opgeslagen. Ook het gemak, bestaande uit een ton met houten deksel, had een plaats in de stal. Boven het vee bevond zich de hooizolder. De stal had een lemen vloer en de buitenmuren waren aanvankelijk nog van 'fitselwerk'. Daarbij werden de wanden gevlochten met wilgentenen en aan beide zijden met een mengsel van leem en gehakt stro besmeerd. Het voorhuis bestond vaak al eerder uit stenen muren. Vanaf het eind van de 19e eeuw werden de buitenmuren vervangen door muren van baksteen.

Dak

Aanvankelijk werden de houten spanten van het dak geheel gedekt met stro en werd de nok door heideplaggen gevormd. Het strooien dak was aan de onderkant kwetsbaar voor brand. Bovendien bleef het onderste stro bij regen lang nat, waardoor het kwetsbaar werd. Vanaf het eind van de 19e eeuw werd het onderste deel van het dak zowel aan de voorkant als aan de achterzijde met rode en blauwe pannen gedekt, tien rijen hoog. De heideplaggen op de nok werden daarbij vervangen door vorstpannen. Het hele dak met pannen dekken hoefde niet,

er zou dan trouwens door het gewicht van de pannen een veel zwaardere dakconstructie nodig zijn.

Bestaande langgevelboerderijen

In ons dorp hebben we nog een groot aantal langgevelboerderijen. De meeste ervan zijn niet meer authentiek. Vooral de schuur- en staldeuren zijn vaak verdwenen. Ze zijn dichtgemetseld of zijn - ingeval er sprake is van een woonboerderij - voorzien van ramen. Een klein aantal van deze boerderijen staat op de lijst van Rijksmonumenten. Dat is bijvoorbeeld het geval met de boerderij aan de Kouwenberg. Deze dateert in zijn huidige vorm van 1887, maar heeft een of meer oudere voorgangers gehad. De voor- en de zijgevels van deze boerderij zijn nog helemaal gaaf, vandaar zijn monumentale status. De boerderij staat inmiddels te koop en mag worden gesplitst in twee woongedeeltes. Eigenlijk had dat nooit mogen gebeuren. Wij zijn benieuwd hoe de gemeente te zijner tijd hiermee om zal gaan, want het uiterlijk dient geheel behouden te blijven.

Verder onderzoek

Het zou een mooi werkje zijn om de geschiedenis van onze 'dorpsboerderijen' in kaart te gaan brengen. Met dorpsboerderijen bedoel ik die boerderijen die (nog) in de bebouwde kom staan. Wie hier iets voor voelt, kan zich bij de schrijver van dit artikel melden...

Een jongenskoor en de processie (2)

Louis Barten

In 1846 werd er in Aarle-Rixtel een nieuwe kerk in gebruik genomen, het beeldje van Onze Lieve Vrouw werd in de nieuwe parochiekerk opgesteld en er trokken weer processies in Aarle-Rixtel. Ze trokken vanuit de kerk via het voorplein over het kerkhof en weer terug. Ze kwamen dus niet op de openbare weg en er werden dus geen wetten overtreden. Een opmerkelijk gegeven is het processievaan dat het Gilde van Onze Lieve Vrouw in 1852 aan de parochie heeft geschonken.

Op 19 mei 1859 werd de door pastoor Van Sambeek in 1853 van de gemeente teruggekochte kapel door de bisschop van Den Bosch opnieuw ingewijd en het beeldje van Onze Lieve Vrouw onder de titel 'Zetel of Stoel der Wijsheid' weer teruggeplaatst in de kapel. Buiten de processies rond de kerk kwam er geen omgang meer rond de kapel, want de wetgever had een algemeen openbaar processieverbod ingesteld behalve voor processies die reeds voor 1848 bestonden. Het duurde tot 1983 voordat dit verbod werd opgeheven.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog werd het Mariabeeld in het geheim in Aarle-Rixtel rondgedragen om het dorp te sparen voor oorlogsgeweld en met succes. Rector Karel Swinkels van Pensionaat en Klooster Mariëngaarde te Aarle-Rixtel was van mening dat het dan nog geldende processieverbod niet van toepassing was op de Mariaomgang van Aarle-Rixtel omdat die immers al van ver voor 1848 bestond, dus werd de Mariaomgang weer actueel. Loopgroepen en praalwagens ontstonden uit het weinige dat er direct na de oorlog aan geldmiddelen en materialen voorhanden was.

Feestelijkheid, pracht en praal kenmerkten de jaarlijkse Mariaomgang, die voortspoot uit dankbaarheid voor de bescherming die het Lieve Vrouwe van Aarle het dorp en haar bewoners had geboden. Er ontstonden schitterende praalwagens en loopgroepen uit de ideeën en activiteiten van de verenigingen die weer uit hun gedwongen slaaptoestand waren gewekt. De jaarlijkse Mariaomgang werd een gebeuren dat vele honderden mensen uit de wijde omgeving naar Aarle-Rixtel trok en de regionale kranten stonden er telkens weer vol van. De in 1952 benoemde pastoor Van de Berk was zoals men dat noemde 'modern'. Hij vond de Mariaomgang een achterhaald gebeuren, niet meer van deze tijd. De sturing verdween en geleidelijk kwam er min of meer een einde aan de processie.

En nu naar de foto van het jongenskoor. Tijdens de oorlogsjaren (1940-1945) assisteerden paters van de Heilige Geest van het kasteel in Gemert in de parochiekerk van Aarle-Rixtel. Direct na de Tweede Wereldoorlog bezochten twee paters de lagere school.

Alle jongens die daar belangstelling voor hadden, mochten - na een test- lid worden van het jongenskoor van de kerk. Pater Berkers was overste, organist en dirigent van het Gemertse klooster en pater Kosian een Oostenrijker, opgevoed en opgegroeid in het gezin Van Lieshout in Beek en Donk, was iemand met veel muzikale kwaliteiten. Verschillende jongens werden lid van het jongenskoor. Ze repeteerden onder leiding van Pater Kosian in een zaaltje van het Patronaat. Na ongeveer drie maanden hadden ze veel theorie geleerd en waren

V.l.n.r.: Karel v. Roij, Frans v.d. Linden, Pieter Jeurgens, Martien Gijsbers, Gerard Wouters, Martien van de Graef, Jan Gijsbers, Dinus de Jong, Cor Verschuren, Louis Barten

ze in staat om het Gregoriaanse 'Adoro te' perfect te zingen. Toen was het moment daar dat ze op zaterdagavond in het lof dat gezang mochten presenteren. Het was een onvergetelijke belevenis. Hoe de geschiedenis verder is verlopen wordt niet helemaal duidelijk. Uit de foto hierboven blijkt dat de groep in elk geval een uitstapje heeft gemaakt.

Pater Kosian heeft op enig moment de leiding van het jongenskoor overgedragen aan 'mister' Leo van Ham. Toen ik in 1948 op school ging, heeft Leo mij bladmuziek gestuurd van de sopraanpartij van een mis die wij met Kerstmis of Pasen samen met het kerkkoor zouden zingen. De partij was geschreven met rode inkt en het notenschrift was vervangen door het cijfersysteem in zwart schrift. Hij wilde kennelijk graag dat ik meezong. Ik kan me vaag herinneren dat ik samen met Bas Krijnen en Toni Wijnhoven mocht voorzingen.

Hoe schilderijen verbinden

Henk van Beek

Je kunt het toeval noemen, maar een ding is zeker: schilderijen brengen mensen tot elkaar.

Het schilderij van Croy

Zo'n twee jaar geleden kreeg ik een mailtje van een zekere Laurence Priestley uit Wales. Hij stuurde mij een foto van een schilderij dat hij in een antiekzaak in Wales had gekocht. Op het schilderij was kasteel

Croy te zien met op de voorgrond Jonker Joan Gideon van der Bruggen te paard en linksonder het familiewapen van de Van der Bruggens. Laurence was ooit restauratie-aannemer en heeft zowel in Engeland als in Frankrijk talloze kastelen en andere belangrijke monumenten onderhanden genomen. Vandaar zijn specifieke belangstelling voor het 'Croyse' schilderij. Na enige tijd googelen kwam hij bij mij terecht. In een mailtje vroeg hij of ik hem meer bijzonderheden over het kasteel en de voormalige bewoners kon vertellen. Nou, dat was voor mij geen probleem, zodat ik aan zijn wens kon voldoen. Terloops gaf hij aan dat hij wellicht eens een keer naar

Aarle-Rixtel wilde komen om het kasteel met eigen ogen te kunnen aanschouwen.

Daarna hoorde ik een hele tijd niets meer van hem. Totdat ik een paar maanden geleden een mailtje kreeg met de mededeling dat hij langs zou komen en dat hij samen met zijn vrouw, zijn zwager en diens vrouw in de Brabantse Kluis zou overnachten. Weldra was het dan zover en konden wij elkaar ontmoeten. Het was meteen een en al gemoedelijkheid. Hij vertelde over zijn ervaringen en met name over hoe hij aan het schilderij was gekomen. Uiteraard brachten wij een uitgebreid bezoek aan het kasteel. Ze waren laaiend enthousiast over dit - in hun ogen - merkwaardige kasteel. Ook maakte ik met mijn gasten een dorpswandeling en bezochten we onder meer onze Mariakapel, het Medisch Centrum en de kerk. Onze tocht eindigde bij Snoeperij Jantje, waar we werden verwend met koffie en appelgebak. Mijn gasten vonden het allemaal geweldig. Ondertussen bleek dat zijn zwager ambassadeur was geweest namens de VS. Zo was hij o.a. ambassadeur geweest in Kongo, Somalië en Soedan. Zijn vrouw werkte nog voor de Verenigde Naties. Vóór hun vertrek uit Aarle dronken we samen nog een borrel en wist ik hun te verrassen met het tonen van de kleding van de jonker, die wie in ons heemhuis in bewaring houden. Vooral de dames waren lyrisch over de zijden versieringen. Later op de avond nam ik afscheid van mijn gasten en wenste hen een goede reis. Een paar dagen later kreeg ik een mailtje waarin Laurence er melding van maakte dat ze weliswaar Amsterdam en de Kinderdijk hadden bewonderd, maar dat Aarle-Rixtel the most lovely place was!

De Aardappeleters van Hanneske (Joannes) van den Boogaard

Begin dit jaar kreeg ik een mailtje van een zeker Jan van Impen uit Deurne bij Antwerpen. Jan schreef dat hij onlangs in het bezit was gekomen van een schilderijtje dat was geschilderd door Johannes van den Boogaard. Het schilderij was een kopie van de Aardappeleters van Van Gogh. Via het Van Gogh Museum in Amsterdam was hij uiteindelijk bij mij terecht gekomen...

Weldra maakte ik met hem de afspraak dat hij bij mij langs kon komen, om samen de zaak eens goed te gaan bestuderen. Het toeval wil dat ik de buurman ben van de nazaten van Johannes van den Boogaard, de familie Welten. Dora Welten (- van den Boogaard) was een achternicht van Johannes en de huidige 'Weltens Bazar' is sedert het begin van de 19e eeuw het stamhuis van deze familie. Johannes van den Boogaard werd geboren op 7 mei 1831 als zoon van Johannes van den Boogaard en Anna van Doren. Johannes, die verder door het leven ging als Hanneske, was - net als zijn vader - smid van beroep. Hij had zijn smederij in het pand waarin nu nog Weltens Bazar is gevestigd. Behalve smid was Hanneske ook een gerespecteerd amateurschilder. In 1979 werd op onze heemkamer een overzichtstentoonstelling ingericht, waarin een aantal van zijn werken werden getoond, samen met werken van een andere markante Aarlenaar: Hendrik Donkers. Hendrik had destijds een bakkerij in

Een zelfportret van Hanneske van den Boogaard met rechtsboven zijn smidse

het pand waarin nu Snoeperij Jantje is gevestigd. Hij is ook de maker van het prachtig panorama van Aarle dat boven de digizuil in het heemhuis hangt. Terug naar Hanneske. Hanneske heeft nog les gehad van Nicolaas Winteroy. Winteroy woonde o.a. een tijdje een Gemert en had daar zijn atelier waarin hij les gaf aan amateurschilders uit de regio. Zo ook aan Hanneske die zelfs een tekening heeft gemaakt van zijn leermeester. Hanneske heeft in de loop van de tijd talloze schetsen, krijttekeningen en olieverven gemaakt. Een aantal daarvan bevindt ook in ons dorp, zoals bijvoorbeeld in ons heemhuis. Bij de familie Van Asten aan de Koude Maas hangt een prachtig schilderij van de oude Aarlese parochiekerk. Bij de familie Steegmans - Van de Kerkhof kreeg ik de mogelijkheid om de drie schilderijen, die zij in hun bezit hebben, te fotograferen. Uiteraard heeft Jan van Impen deze foto's inmiddels ook in zijn bezit. Samen met Jan ben ik in Nuenen geweest waar we het Vincentre bezochten en waar we wat meer achtergrondinformatie kregen over de Aardappeleters in relatie tot van Gogh. Jan hoopte hier aanwijzingen te vinden dat Hanneske op een of andere manier contact heeft gehad met Van Gogh, maar daarvan is op dit moment nog niets gebleken. In het Regionaal Archief hebben we nog wat meer informatie gezocht over de persoon Hanneske, maar daar was niet zoveel over te vinden. Uiteraard heeft ook Jan het verhaal te horen gekregen over de relatie tussen Hanneske en het bekende Aarlese drieliuk waarvan een kopie in onze Mariakapel hangt.

Aangezien Jan bibliothecaris is van de Universiteit van Leuven (de vader van Jan was trouwens ooit parlementair verslaggever voor de BRT) heb ik van Jan een uitnodiging gekregen om - eventueel samen met onze heem - eens een bezoek te gaan brengen aan die bibliotheek. Maar hoe dan ook, we zullen elkaar beslist nog wel vaker ontmoeten!

Jacob van Oostanen en zijn drieliuk

Hiervóór had ik het al over het Aarlese drieliuk dat rond 1518 is geschilderd door Jacob van Oostanen. Dit drieliuk heeft ertoe geleid dat er inmiddels een expositie is gehouden van een groot aantal natuurgetrouwe reproducties in onze kerk. Deze expositie is uiteindelijk te danken aan Martien Verberne, die eind jaren negentig werd benaderd door Egbert van Wijk uit Oostzaan.

Op initiatief van de toen nieuw aangetreden burgemeester van deze plaats zou er een fotoreportage worden gemaakt van zoveel mogelijk schilderijen van Van Oostanen. De foto's zouden dienen als onderliggend materiaal voor het maken van de eerder genoemde natuurgetrouwe reproducties. En aldus geschiedde. Nagenoeg heel Europa werd uiteindelijk afgereisd! Aangezien Martien als kenner van Van Oostanen de stichting veel informatie had weten te verschaffen, werd hij als eregast uitgenodigd om bij de opening van de reproductie-expo in

Oostzaan aanwezig te zijn.

De stichting ging echter nog verder en slaagde erin om het Alkmaars Museum en het Amsterdam Museum zover te krijgen dat in die twee musea in 2014 een duo-expo kon worden gehouden van een groot aantal originele werken van Van Oostsanen en diens leerlingen. Ik had het genoeg om – samen met Ab Claessen – deze prachtige exposities te bezoeken en waarbij ons Aarles drieluik (nu tentoongesteld in Uden) in Amsterdam als blikvanger fungeerde.

Via Martien kreeg ik contact met Egbert van Wijk, de voorzitter van de Stichting, die mij vertelde dat – zijn stichting inmiddels slapende was. De meeste reproducties waren opgeslagen in het plaatsje Opijnen. Op mijn vraag of het in principe mogelijk was om de reproducties een keer in Aarle tentoon te stellen werd door Egbert enthousiast gereageerd. Vervolgens gaf ook ons kerkbestuur groen licht. En zo kon het gebeuren dat ik een paar maanden geleden – samen met Henk van Eijndhoven – de reproducties in Opijnen kon gaan ophalen.

Op zaterdag 9 september kon de expo in onze kerk worden geopend. Naast andere genodigden, onder wie de burgemeester en wethouder Briels,

waren Egbert en zijn echtgenote uiteraard ook hierbij aanwezig. Martien Verberne kon vanwege lichamelijke beperkingen helaas hier niet bij zijn, maar ik heb wel frequent contact met hem onderhouden. Zo zie je hoe schilderijen mensen tot elkaar kunnen brengen!

Expositie Jacob van Oostsanen in de kerk in Aarle-Rixtel

Hoge Bi

Jeroen Senders

Afgelopen vakantie hebben mijn vrouw, oudste zoon en ik de Heemkamer bezocht. Leuk dat hier een stuk Aarlese geschiedenis levend gehouden wordt. Als verzamelaar van oude fietsen werd mijn aandacht natuurlijk getrokken door de hoge bi die door de familie van Theo van Berlo na diens overlijden aan 'Barthold van Heessel' geschonken is. Het bouwjaar dat op de bijbehorende infokaart vermeld stond zorgde bij mij echter wel voor vraagtekens. Er stond beschreven dat de fiets in het jaar 1863 was gemaakt door een wagenmaker uit Den Bosch. Dus ben ik in conclaaf gegaan met andere fietsliefhebbers van vereniging 'De Oude Fiets'. Enkele van hen bezitten een of meerdere hoge bi's en berijden deze ook.

1863 is een wat te oude datering voor deze fiets. In die tijd werd er voornamelijk nog op de draisine gereden oftewel de loopfiets.

In Frankrijk monteerde in 1862 een wagenmaker trappers op een draisine. Later ging de familie Michaux dit soort fietsen in serie bouwen, waarna ze ook in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten geïntroduceerd werden. Rond 1868 werd dit soort fietsen

een trend en begonnen wagenmakers in West-Europa de fietsen na te bouwen. Veelal voor eigen plezier of voor een dorpsgenoot.

Vermoedelijk is de hoge bi in Aarle-Rixtel tussen 1870 en 1880 gebouwd. Ondanks dat de datering er met 1863 enkele jaren naast zit, blijft het natuurlijk wel een oude fiets, een oude fiets die een deel van de ontwikkeling weergeeft van de fiets zoals wij deze nu

kennen. Men begon na de 'loopfiets met trappers' het voorwiel steeds meer te vergroten, dit om meer snelheid te kunnen verkrijgen. Lopen terwijl je op de fiets zat was niet meer mogelijk. Het voorwiel was nu zelfs zo groot dat je alleen met behulp van een opstapje op de fiets kon gaan zitten. Het achterwiel was klein.

Lange tijd werden houten wielen gebruikt waardoor de fietsen zwaar en lomp waren. Het voorwiel werd hierdoor ook erg zwak. Begin jaren 1870 begonnen in meer vooruitstrevende landen zoals Groot-Brittannië en in mindere mate in Frankrijk met metalen spaken. Daardoor werd de hoge bi steeds beter te berijden en steeds populairder.

Wie was Jan van Arkel?

Henk van Beek

Jan van Arkel woonde destijds op de monumentale boerderij aan de Kannelustweg, ook wel Hoeve ter Cuijlen genoemd, waar nu de familie Bouman woont. Na de verkoop van deze boerderij aan Willem Verhoeven en Anita van Vlerken ging hij op de Koude Maas wonen. Jan van Arkel overleed op 23 februari 2011 in het Elkerliekziekenhuis in Helmond. Inmiddels woont zijn weduwe elders. De bungalow aan de Koude Maas is recentelijk verkocht. Bij het ontruimen van deze bungalow werd schrijver dezes in de gelegenheid gesteld om boeken uit te zoeken voor het heemhuis. Daarnaast kwam ik in het bezit van een ingelijste speciale enveloppe met postzegel, die destijds ter gelegenheid van een reünie van de Meteor-vliegers werd uitgegeven.

Tussen de boeken doken ook enkele exemplaren op waarin Prins Bernard aan Jan gerichte boodschappen heeft geschreven. Kennelijk waren Jan en de prins goede bekenden van elkaar. Deze boeken zijn nu in het bezit van zijn zoon.

Het voorgaande was voor mij aanleiding om meer onderzoek te doen naar Jan van Arkel, die - naar blijkt - een niet onbelangrijke rol heeft gespeeld tijdens de Tweede Oorlog. De onderstaande informatie heb ik met weinig moeite kunnen vergaren via Internet.

Jan van Arkel werd geboren in Buiksloot op 27 augustus 1919. Toen de Duitsers Nederland binnenvielen in 1940 was Van Arkel dienstplichtig sergeant bij het Korps Motordienst in Den Haag. De capitulatie hield in dat de wapens moesten worden ingeleverd. De nog overgebleven militairen van de Motordienst werden vervolgens ondergebracht (lees opgesloten) in de schouwburg aan de Prinsengracht. In afwachting van de Duitse bezetter besloten de heren dit niet af te wachten maar massaal te ontsnappen via de toiletramen. Met een 'geleende' vrachtwagen werd de poort geramd, en met een andere wagen werd vervolgens gevlucht. Was Zeeland de bedoeling voor een verdere ontsnapping, dit bleek onmogelijk vanwege de vele Duitse parachutisten. Maar in IJmuiden wisten de mannen met een viskotter het zeegat te kiezen. Een Duits jachtvliegtuig probeerde het schip in het donker nog te beschieten, maar zijn kogels sloegen in in het kielzog. Onderweg naar Zeeland kwam een Britse torpedoboot langs die hen vervolgens begeleidde naar Engeland.

In Engeland mocht hij kiezen wat hij wilde doen, en zo kwam hij bij de RAF, maar eerst werd hij tijdelijk chauffeur van minister Dijkhoorn. Op 31 augustus reed hij de koningin naar de BBC waar ze vanwege haar verjaardag een toespraak hield. Het leven in Londen beviel hem niet, hij wilde liever vechten en vroeg nogmaals om bij de RAF geplaatst te worden. Op 6 januari 1942 werd hij als nieuwe piloot toegevoegd aan het 41 Squadron, dat op RAF Tangmere

aan de zuidkust van Engeland was gestationeerd. Zijn eerste vlucht was geen succes. Hij moest de Spitfire van Bram van der Stok ophalen, maar bij de landing kwam hij in een berg sneeuw terecht waarna het vliegtuig total loss was. Later bleek dat hij de Spitfire goed onder controle kreeg. Twee maanden later ontsnapte hij bij de Franse kust twee keer aan een Messerschmitt Bf 109. De eerste beschoot hij, waarna die verdween. Aan het tweede vliegtuig ontkwam hij door een handige duik naar zee, waar bij de Messerschmitt ten onder ging, en hij net op tijd de stuurknuppel naar zich toe trok.

Een succesvolle missie was eind mei 1942. Hij ging met drie andere Spitfires naar een Duitse vliegbasis in Saint-Omer. De andere vliegers waren Fl.Off. Sharp, Sgt. Watts en Fl.Sgt. George Beurling. De terugtocht verliep moeizaam. Sharp moest een noodlanding maken, Beurling landde om hem op te halen, en ondertussen waren Watts en Van Arkel in de weer om de Duitsers af te leiden. In Kent moest Beurling vervolgens een noodlanding maken omdat zijn brandstof op was. Van Arkel werd overgeplaatst naar 167 Squadron. In deze periode escorteerde hij vaak bommenwerpers en kwam voor de vierde keer een Duits slachtoffer op zijn naam, ditmaal een Focke-Wulf Fw 190. Op 12 juni 1943 werd zijn squadron omgedoopt tot het 322 Dutch Squadron RAF. In december werd 322Sq overgeplaatst naar Hawkinge bij Folkstone waar ze gingen vliegen in de Spitfire Mk XIV. Daarna werd hij overgeplaatst naar Hartford-Bridge om Duitse verkenningsvliegtuigen V-1 te onderscheppen. In zes weken werden 121 V-1's neergehaald, waarvan er tien op de naam van Van Arkel stonden.

Tijdens een vlucht naar Arnhem werd Van Arkels toestel getroffen en moest hij een noodlanding maken. Hij slaagde erin België te bereiken en landde op een klein vliegveldje. Op 30 december verhuisde 322Sq naar vliegbasis Woensdrecht. Op 28 januari 1945 vond er een tragedie plaats toen het gronddoel, de villa Ruitenberg te Doorn aangevallen werd. De villa, in gebruik door de Duitse bezetter zou door het 322 en 66 Squadron met bommen worden bestookt. Kees Kooy vloog deze

dag achter Fl.Lt. Jan van Arkel. Bij nadering op lage hoogte wiep van Arkel zijn bommen, waarbij één te vroeg explodeerde. De scherven sloegen in de Spitfire van Kooy waarop deze neerstortte. Kooy was kansloos om te ontsnappen en zou de eerste Nederlandse gevechtspiloot worden die bij de luchtoperaties vanaf Nederlands grondgebied omkwam. Van Arkel zei hier jaren later over: "Het was erg koud en overal lag sneeuw. De hele wing was al over het doel geweest, het was al een behoorlijk rokende puinhoop. Ik zat bij de laatste sectie van vier Spits. Kooij vloog even achter me toen we op het kasteel afdoken. Een van mijn bommen ontplofte te vroeg. Ik kreeg zelf nog een geweldige opdonder, maar Kooy vloog er recht in."

In maart 1945 waren de oorlogsmisaties voorbij voor Van Arkel en vertrok hij naar de Fighter Leader School in Engeland.

Na de oorlog bleef Van Arkel bij de Nederlandse luchtmacht. Vanaf 20 mei 1948 was hij kapitein-vlieger om op 16 augustus 1952 gepromoveerd te worden tot majoor. In 1954 werd hij Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Op 1 september 1956 werd Van Arkel luitenant-kolonel om als kolonel (op 1 november 1964) in 1974 de luchtmacht te verlaten.

Jan van Arkel heeft voor zijn heldendaden een groot aantal onderscheidingen ontvangen. Hij was o.a. Ridder in de orde van Oranje Nassau, drager van het Bronzen Kruis, het Vliegerkruis, War Medal 1939-1945, De Air Crew Europe Star (een Britse onderscheiding), de Defensiemedaille van het Britse

Gemenebest, het Oorlogsherinneringskruis met de gespen 'MEI 1940' en 'OORLOGSVLUCHTEN 1940 - 1945' en de 1939-1945 Campaign Star, een Britse onderscheiding.

De Putter

Henk van Beek

De putter of distelvink is een zangvogel uit de familie der vinkachtigen. De naam 'distelvink' dankt de vogel aan zijn speciale voorkeur voor distelzaden. De naam 'putter' heeft de soort gekregen doordat hij vroeger vaak werd gehouden in kooien, waarin de vogel zelf een vingerhoed met water omhoog moest trekken (putten) om te kunnen drinken. De laatste jaren zien we de putter weer wat vaker. Vooral op Croy en rond Strijp zijn afgelopen seizoenen weer enkele broedende paartjes gesignaleerd. Bijgaande foto is gemaakt door onze dorpsgenoot Marcel van de Kerkhof, een gerenommeerde natuurfotograaf.

Aarle-Rixtel ook op internet

Wie ik ben

Ik zal mijzelf eerst maar even voorstellen: mijn naam is Teun Senders en ik ben 13 jaar. Ik ben geboren in Helmond, maar ik woon mijn hele leven al in Aarle en voel me dus een echte Aarlese (en dat ben ik ook). Ik vind Aarle-Rixtel ook een mooi dorp. Van de rijksmonumenten tot de natuur buiten de bebouwde kom. Ook de geschiedenis van dit dorp vind ik heel interessant. Dat was ook de reden dat ik laatst een bezoekje bracht aan het museum van de heemkunde. Daar vertelde ik dat ik een online projectje heb met foto's uit Aarle-Rixtel. Daar schrijf ik ook altijd wat informatie bij, met geschiedenis van hetgeen op de foto staat. Toen werd mij gevraagd of ik daar misschien een stukje over in het blad van de heemkunde zou kunnen zetten. Dat doe ik graag! Dus bij deze.

Aarle-Rixtel op Instagram: @aarlerixtel

Veel inwoners van Aarle-Rixtel zijn tegenwoordig actief op het sociale platform Instagram. Dat lijkt een klein beetje op Facebook, maar is volgens veel mensen een stuk handiger. Op Instagram kun je foto's en filmpjes plaatsen, die iedereen (tenzij je account privé is) kan zien via een app. Ik heb zelf nu ook een account gemaakt met mooie foto's van Aarle-Rixtel. Onder de meeste foto's is ook een stukje geschiedenis te vinden. Als het bijvoorbeeld over de klokkengieterij gaat, schrijf ik er uitgebreid leuke feitjes bij over het mooie gebouw van de Klokkengieterij. Als je die foto's met informatie eens wilt bekijken, check dan: @aarlerixtel op Instagram. Voor foto's van Aarle-Rixtelaren die ook op Instagram actief zijn, kun je ook de #aarlerixtel bekijken.

Een website voor Aarle-Rixtel

Omdat lang niet iedereen Instagram heeft en een

website veel meer mogelijkheden biedt, heb ik ook een website gemaakt voor Aarle-Rixtel. Op de website zul je in de toekomst van alles en nog wat over Aarle-Rixtel kunnen vinden. Wat er nu al op staat zijn een aantal foto's, een aantal YouTube-filmpjes over Aarle-Rixtel en in de toekomst komen er op de pagina 'Over Aarle-Rixtel' ook artikelen over het dorp. Je kunt ook een reactie plaatsen op de website.

Excursie Heusden

Henk van Beek

Zaterdag 3 september hadden we onze 'kleine excursie'. Zo'n 16 deelnemers hadden zich hiervoor aangemeld. Door journalist-historicus Hans van den Eeden kregen we een prachtige stadswandeling voorgeschoteld (Hans had ons al eerder met een lezing door Heusden geloodst).

Heusden Vesting is een prachtig gerestaureerd vestingstadje. Je vindt er prachtige monumentale panden, mooie galerieën, ruime havens en gezellige terrasjes. Elke zondagmiddag zijn de winkels open en kun je er deelnemen aan een interessante stadswandeling o.l.v. een gids. Onze wandeling kreeg door gids Hans een meer persoonlijk tintje, want Hans woont al veertig jaar in 'zijn' Heusden en dat was aan alles te merken...

De vestingstad Heusden heeft de compleet gerestaureerde vestingwerken en 134 panden op de Monumentenlijst staan. Het stadje is ontstaan rondom een van de oudste waterburchten van Noordwest-Europa en was een van de eerste steden die door een muur werd omringd. Na 1968 werd de vestingstad grondig gerestaureerd. Basis voor het herstel van dit culturele erfgoed was de kaart van Blaeu uit 1649. Hiermee behaalde Heusden in 1980 de hoogste Europese restauratieprijs 'Urbes Nostrae'.

Tijdens de wandeling wees Hans ons op talloze bezienswaardigheden en daarnaast liet hij ons ook nog van een reeks anekdotische wetenswaardigheden genieten. Het waren er teveel om op te noemen. Halverwege de wandeling zochten we voor een drankje de binnentuin van het voormalig gouverneurshuis op: een waar eldorado! Hierna werd onze tocht voortgezet. Na afloop werden de terrasjes bezocht. 'Ons' groepje bezocht een ijsalon, de beste van heel het land van Heusden en Altena, volgens Hans. En gelijk heeft ie. In de vroege avond keerden we met een voldaan gevoel terug naar ons eigen Aarle. Ik heb me voorgenomen om Heusden binnenkort weer te gaan bewonderen!

Rechtsboven: samen op de foto bij de Visbank

Midden: de gerestaureerde vestingwerken maakten veel indruk

Onder: in de tuin van het voormalig Gouverneurshuis is het heerlijk toeven

Kasteel Croy

Heemkundekring Barthold van Heessel

De kring is opgericht in 1952 en stelt zich ten doel het bevorderen in brede kring van de belangstelling voor en de kennis van eigen streek, volk en gebruiken en van heemkundig waardevolle overblijfselen uit vroeger tijden. Om dit doel te realiseren kent de

heemkundekring de volgende werkgroepen:
monumenteneducatie
lezingen/cursussen
fotowerkgroep
redactieraad Het Hagelkruis
dorpswandelingen
genealogie
bibliotheek/archief

Heemhuis Barthold van Heessel

Ons heemhuis bevindt zich aan de Kouwenberg 37. Het voorhuis kan men gratis bezoeken. In 'de goei kamer' staat de koffie of thee voor u klaar. Ook hebben we een gezellig buitenterras. Het museumgedeelte omvat collecties met verschillende thema's, die elkaar periodiek afwisselen.

Openingstijden

zondagmiddag: 14:00 -17:00 uur

woensdag: 9:30 - 12:00 uur, 14:00 - 17:00 uur, 19:30 - 22:00 uur

Let op: in juli en augustus is het heemhuis niet open op de woensdagavond.